

3. Ortaklık Zirvesi Öncesi Türkiye – Afrika İlişkilerinin Genel Görünümü

Ufuk TEPEBAŞ

*Basel Üniversitesi
Afrika Çalışmaları Merkezi*

İlki 2008 yılında İstanbul’da, ikincisi 2014 yılında Ekvator Ginesi’nde gerçekleştirilen Türkiye – Afrika Ortaklık Zirvesi’nin üçüncüsü, Afrika ülkelerinin ve Afrika Birliği Komisyonu’nun katılımıyla 16 – 18 Aralık tarihlerinde İstanbul Kongre Merkezi’nde icra edilecek.

2019 yılında yapılması planlanan, muhtemelen söz konusu dönemde Mısır’ın Afrika Birliği’nin dönem başkanı olması ve ardından da pandemi süreci nedeniyle ertelenen **3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi**, “**Ortak Kalkınma ve Refah için Gelişmiş Ortaklık**” teması altında Türkiye – Afrika ilişkilerinin değerlendirilmesine ve önümüzdeki döneme ilişkin işbirliği fırsatlarının istişare edilmesine imkân tanıyacak.

1998 yılında kabul edilen “**Afrika’ya Açılım Eylem Planı**”, 2003 yılında hazırlanan “**Afrika Ülkeleri ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri Güçlendirme Stratejisi**”, 2005’in “**Afrika Yılı**” ilan edilmesi ve aynı yıl Türkiye’nin Afrika Birliği’nde “**gözlemci ülke**” statüsü elde etmesi, 2008’de ise “**stratejik ortak**” olarak kabul edilmesi ve yine aynı yıl organize edilen “**İşbirliği Zirvesi**”, 2013 yılında Afrika Kalkınma Bankası’na üye olunması, 2014 yılında tarafların “**2. Ortaklık Zirvesi**” adı altında bir araya gelmeleri, Türkiye – Afrika ilişkilerinde kilometre taşı olarak nitelendirilebilecek tarih ve gelişmelerdir.

Kurumsallaşan ilişkilere paralel olarak diplomatik temsilciliklerin sayısında ciddi bir artış olmuştur. 2002 yılında Türkiye’nin 12 Afrika ülkesinde büyükelçiliği bulunurken, bu sayı günümüzde 43’e ulaşmıştır. Aynı süreçte, Ankara’da büyükelçiliği bulunan

Afrika ülkesi sayısı ise 10'dan 37'ye yükselmiştir. Açılan her büyükelçilik, ikili ilişkilerin güçlendirilmesi bakımından fırsatlar sunmakta ve görünürlüğü artırmaktadır. Ancak buradaki temel sorun, açılan büyükelçiliklerin birçoğunun tam teşekküllü olmamasıdır. İlişkilerin daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirilebilmesi için çeşitli düzeylerde meslek memurlarının yanı sıra ticaret müşavirlerinin, askeri ve kültür ataşelerinin de bulunması gerekmektedir. Büyükelçi ve üçüncü katip düzeyinde birer temsilcinin atandığı ülkelerden beklentiler yüksek olmamalıdır. Öte yandan, Türkiye'nin 43 Afrika ülkesinde büyükelçiliği bulunurken, bunlardan 26'sında ticaret müşavirliği bulunmaktadır. Benzer sorun, Afrika ülkelerinin Ankara'daki diplomatik temsilcilikleri için de geçerlidir. Meslek dışı atamalar ise bir diğer sorun olarak gözlemlenmektedir.

İlişkilerde, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin sayısındaki artış dikkat çekerken, kalkınma yardımları önemli bir yer tutmaktadır. Kıtada 22 koordinasyon ofisi bulunan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), tüm kıta ülkelerinde faal iken, çok sayıda Türk STK, kıtada insani yardım konusundaki çalışmaları ile öne çıkmaktadır.

Türkiye ile Afrika arasındaki ticaret hacminde de hatırı sayılır bir artış kaydedilmiştir. 2003 yılında 5,4 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2020 yılında 25,3 milyar dolara ulaşmıştır. Her ne kadar Türkiye, söz konusu rakamın 50 milyar dolara ulaşmasını amaçlıyor olsa da mevcut konjonktürde bu hedefin gerçekçi olmadığını ifade etmek mümkündür. Nitekim 2012, 2015 ve 2018 yılları için söz konusu rakam yine zikredilmiş, ancak yarısına dahi ulaşamamıştır. Bahsi geçen hedefe ulaşılabilmesi için serbest ticaret ve çifte vergilendirmenin önlenmesi gibi ticareti kolaylaştıracak anlaşmaların kıta geneline yayılması gerekmektedir. Bu türden bir hamle, Afrika pazarına ilgi duyan büyük ölçekli şirketlerin sayısının da artması anlamına gelecektir. Toplam ticaret hacminin önemli bir bölümünün Mısır, Libya, Cezayir ve Nijerya ile yapıldığı dikkate alınır, ticari ortakların çeşitlendirilmesi de zorunluluk arz etmektedir.

Öte yandan, 2013 yılından bu yana Afrika Kalkınma Bankası'na üye olan Türkiye'nin, Türk şirketlerini ihale prosedürü hakkında bilgilendirmesi yararlı bir adım olacaktır. Zira söz konusu banka tarafından verilen kredi ve hibelerden, altyapı ve inşaat

sektörü hatırı sayılır bir pay almakta ve bu da Türk şirketleri için büyük bir fırsat anlamına gelmektedir. Bu konuda, özel sektörün dış ekonomik ilişkilerini yürütme görevini üstlenen Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK) inisiyatif alması mümkündür. DEİK, geçtiğimiz Ekim ayında 3. Türkiye – Afrika Ekonomi ve İş Forumu'nu organize etmiştir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimi noktasında Türk Hava Yolları'nın (THY) rolüne de atıfta bulunmakta yarar vardır. THY'nin doğrudan seferleri sayesinde kıtanın birçok noktasına ulaşımın, geçmişe nazaran büyük ölçüde kolaylaştırıldığı ve maliyetlerin kayda değer oranda düştüğü görülmektedir.

Diğer yandan, Türkiye'de öğrenim gören Afrikalı öğrencilere de kısa bir parantez açmakta yarar vardır. Türkiye, 1992 yılından bu yana 14.000'den fazla Afrikalı öğrenciye burs imkanı sağlamıştır. Ancak bu öğrencilerin orta ve uzun vadede ilişkilere sağlayabilecekleri katkının farkında olduğu dahi şüphelidir. Bilhassa üniversitelerin, bu potansiyeli değerlendiremedikleri açıkça gözlemlenmektedir. Afrika konusunda akademik çalışmaların ve yayınların hayli yetersiz olduğu rahatlıkla gözlemlenebilirken, TASAM Afrika Enstitüsü'nün mütevazı sayıdaki kitap çalışmasına hatırı sayılır bir katkı sağladığı da bir gerçektir.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini hedeflediği seviyeye taşıyabilmesi ve kıtadaki rekabet ortamında daha görünür olabilmesi için devlet kurumlarını, iş dünyasını, STK'ları, üniversiteleri ve medyayı aynı çatı altında buluşturacak ulusal bir ortaklık tesis etmesinde ve gerçekçi hedeflerle birlikte sürdürülebilir bir politika izlemesinde yarar vardır. Bugüne dek aktörler arasında ulusal bir ortaklığın tesis edilememesinde orkestra şefinin eksikliği göze çarparken, 2005 – 2008 döneminde yakalanan rüzgârın sonraki dönemde etkisinin zayıfladığı da bir gerçektir.